
Kolodiy Yu. S. Problems of Indicative Planning in Industry.

The problems of the indicative planning of industry are described in the article. Description of the indicative planning is expounded. Activity of industrial sector of Ukraine is described. The methods of working out problems of the indicative planning are marked. The indicators of development and also economic position of industrial sector are analyzed in a country.

Key words: indicative planning, indicators of development, industry.

УДК 338.24:339.13

Н. Л. Михальчишин

**Конкурентна політика в Україні: проблеми реалізації
та напрями їх вирішення**

Розглянуто проблеми реалізації конкурентної політики, а саме: методологічне забезпечення, низький рівень застосування демонополізації та антимонопольного регулювання, забезпечення реалізації чинних законодавчо-нормативних актів. Запропоновано уточнення базових понять, оптимізацію функцій та повноважень державних органів, які беруть участь у формуванні та реалізації конкурентної політики.

Ключові слова: конкурентна політика, антимонопольне регулювання.

Реалізація конкурентної політики в Україні здійснюється в умовах слабого бізнес-середовища, що характеризується високим рівнем корупції, незахищеності прав власності, слабкою правовою системою дотримання контрактів та розповсюдженим фактом ухилення від сплати податків; недостатності довіри до судової влади, подолання чого можливе через зменшення часу очікування рішень господарського суду і розроблення ефективного механізму їх практичного виконання [1]. Незважаючи на чинне конкурентне законодавство актуальною залишається проблема його дотримання та дієвості, а зокрема методологічного забезпечення реалізації конкурентної політики.

Аналіз публікацій за обраною темою. Проблема реалізації конкурентної політики є предметом дослідження багатьох науковців,

© Н. Л. Михальчишин, 2008.

зокрема О. О. Костусєвим досліджено інституціональний монополізм, проаналізовано загальні проблеми реалізації конкурентної політики; Л. І. Дідківською запропоновано уточнення методологічних (концептуальних) підходів до регулювання конкурентного процесу в сучасних умовах; А. В. Грицай та С. Мельник досліджено монопольне становище суб'єкта господарювання на ринку з точки зору проблем його визначення орієнтуючись на чинну методика щодо визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку; Т. Бень, В. Сиченко досліджено методи визначення рівня монополізму на ринках промислової продукції тощо.

Незважаючи на підвищений інтерес науковців до проблеми реалізації конкурентної політики залишається невирішеною проблема методологічного забезпечення, оскільки за весь період реалізації державної політики у сфері конкуренції не враховано значну кількість особливостей здійснення монополізації товарних ринків. Конкурентну політику можливо реалізувати через використання сукупності різних методів, більшість з яких є не розроблені, а формулювання проблем та наведення напрямів їх вирішення дасть змогу окреслити межі майбутніх наукових досліджень щодо покращення методологічної основи реалізації конкурентної політики.

Конкурентна політика може формуватись та реалізовуватись в трьох напрямках: демонополізація економіки, антимонопольне регулювання та застосування антимонопольного законодавства. Відповідно до звітів Антимонопольного комітету України та його Львівського обласного територіального відділення [2], основним напрямом реалізації конкурентної політики є застосування антимонопольного законодавства, щодо антимонопольного регулювання, то окрім встановлення цін, тарифів, декларування зміни ціни рідко переглядаються стандарти і показники якості, регулюються обсяги ринків чи ведеться розподіл ринків тощо. В процесі демонополізації майже не здійснюється децентралізація управління, зниження або зняття бар'єрів, які обмежують вступ суб'єктів господарювання на існуючі ринки, стимулювання вступу на монополізовані ринки нових суб'єктів господарювання. Однією із причин такого низького рівня

застосування демонополізації та антимонопольного регулювання як напрямів реалізації конкурентної політики може бути недосконалість методологічної бази. Підтвердженням цього є методики щодо визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку та щодо визначення відносин контролю, які не охоплюють проблем розподілу ринків, регулювання обсягів ринків, зниження або зняття бар'єрів входження чи виходу з певного ринку.

Існує наукова позиція щодо теоретико-методологічних положень як основи системи регулювання конкурентних відносин. При цьому доміантним мотивом виділяють формування рівних, з високою мотивацією умов розвитку для всіх суб'єктів господарювання [3]. Таку модель конкурентної політики можливо вибудувати в першу чергу завдяки удосконаленню методологічної бази, що повинно здійснюватись з метою уточнення положень законодавчо-нормативних актів, які регулюють більшість відносин у конкурентній чи монополізованій сфері національної економіки. Проблема полягає не стільки у прийнятті нових, як у забезпеченні реалізації чинних законодавчо-нормативних актів, в деякі з яких необхідно внести зміни та доповнення. Це пов'язано з тим, що в жодному акті не зазначено відмінностей між монопольним та домінуючим становищем. Внаслідок цього дві істотно відмінні структури ринку і можливості поведінки суб'єктів господарювання не відображені в жодній чинній методиці. Уточнення необхідні і щодо термінів «конкурентна політика» та «антимонопольна політика». На основі узагальнення теоретичних підходів до визначення особливостей формування конкурентних відносин та аналізу законодавчо-нормативного забезпечення захисту економічної конкуренції в Україні встановлено паралельне застосування на практиці термінів «антимонопольна політика» та «конкурентна політика», хоча існують відмінності в механізмах, засадах їх реалізації та характеристиці трактування основних термінів [4]. Така суперечливість закладена у законодавчо-нормативних актах, зокрема, Указом Президента України схвалено «Основні напрями конкурентної політики на 2002-2004 роки», яким разом із введеним у дію Законом України «Про захист економічної конкуренції» впроваджено використання терміну «конкурентна

політика». Однак, у Державній програмі демонополізації економіки і розвитку конкуренції зазначено суб'єкти, об'єкти та заходи реалізації антимонопольної політики.

На законодавчому рівні потребує чіткого визначення політика, яку планує реалізовувати держава з метою формування та підтримання конкурентного середовища на товарних ринках національної економіки. Оскільки тенденції розвитку національної економіки свідчать про сприяння великих потужних монополій розвитку науково-технічного прогресу, інвестуванню ринків, які починають розвиватись, варто змістити акценти з антимонопольної політики, яка має заборонний характер щодо існування структурних монополій, до конкурентної політики, засади реалізації якої полягають у сприянні існуванню структурних монополій за умови підтримки ними конкурентних відносин.

При розробленні методологічного забезпечення реалізації державної політики у сфері конкуренції необхідно враховувати переважно жорстку олігопольну ринкову структуру національної економіки, частка якої з 2000 року до 2003 року зросла на 3,7%. Проте, спостерігається часткове зниження ринкових секторів з ознаками чистої монополії (на 1,3%) та ознаками домінування (на 2,8%). Частка ж ринків з конкурентною структурою зазнала найменших змін (зросла на 0,4%) [5]. Така ситуація в основному може бути викликана низьким конкурентним тиском вітчизняних та іноземних виробників у певних галузях, що гальмує покращення функціонування підприємств та стримує входження нових підприємств у галузь [6]; зростанням частки ринку компаній за рахунок потужного впливу змін в управлінських ресурсах; відсутністю продуктивних нововведень, що в свою чергу перешкоджає міжнародній сертифікації продуктів. З огляду на вищезазначене в методичному забезпеченні слід враховувати не стільки монопольне чи домінуюче становище, а типи взаємодії учасників ринку, які навіть на немонополізованих ринках можуть здійснювати антиконкурентну діяльність по відношенню до контрагентів чи споживачів.

Вагоме значення у ефективності реалізації конкурентної політики надається Антимонопольному комітету України, якому конкурентним законодавством надано значну владу у сфері моніторингу та

захисту конкуренції. Однак, реальні можливості Антимонопольного комітету України є обмеженими [7] в основному через недостатнє фінансування його діяльності, що зменшує можливості залучення висококваліфікованих фахівців до вивчення стану конкуренції на товарних ринках, особливо на регіональному рівні. В Україні існує неявне домінування індустріальної політики над конкурентною, доказом чого є можливість скасування рішення Антимонопольного комітету України Кабінетом Міністрів України. Потребують розширення завдання та функції Антимонопольного комітету України щодо економіко-аналітичної діяльності, оскільки особливості аналізу монополізації товарних ринків пов'язані не тільки з правовими, але і з економічними категоріями, зокрема джерелами отримання надприбутків монопольними утвореннями, частинами тінізованих доходів, обґрунтованістю витрат та встановленню цін і тарифів. Однак, статус Антимонопольного комітету України як контрольно-наглядового органу виконавчої влади звужує можливості здійснення поглибленого дослідження функціонування галузевих ринків на предмет виявлення ознак їх монополізації чи антиконкурентної діяльності суб'єктів господарювання.

З огляду на закордонний досвід система антимонопольного регулювання в Україні частково належить до американської та європейської систем. При реалізації конкурентної політики варто використовувати світовий досвід, але при цьому ретельніше аналізувати національні особливості і розробляти свої методики формування та реалізації конкурентної політики.

Якщо розглядати інформаційну базу, необхідну для використання методик щодо реалізації конкурентної політики, то найбільшою проблемою станом на 2007 рік залишається організація моніторингу монополізації товарних ринків, як постійного спостереження та контролювання розвитку певного явища. У більшості випадків дослідження товарних ринків здійснюється періодично, що не дає можливості цілісного уявлення про розвиток монопольних тенденцій на товарних ринках. При цьому спостерігається відсутність системи показників господарської діяльності як монополістів, так і домінуючих фірм, які за

сприятливих умов можуть перетворитись у монополістів на товарних ринках. Проблема інформаційного забезпечення пов'язана з труднощами отримання даних про діяльність суб'єктів господарювання, які становлять комерційну таємницю. Часткове вирішення цієї проблеми визначено чинним законодавством, відповідно до якого Антимонопольний комітет України наділений широкими повноваженнями щодо отримання необхідної для проведення дослідження та розслідування інформації. Згідно із Законом «Про забезпечення доказів у справах, що розглядаються органами Антимонопольного комітету України» планується розширити повноваження Антимонопольного комітету України, а саме:

- повноваження посадовців Антимонопольного комітету України щодо вимагання пояснень, інформації, зокрема з обмеженим доступом, від будь-якого суб'єкта господарювання, органів влади, посадовців, та виклику працівників та посадовців підприємств для надання пояснень;
- право проводити обшук у службових приміщеннях, транспортних засобах, проникати у володіння особи, вилучати чи накладати арешт на предмети, документи, інші носії інформації, що можуть бути доказами чи їх джерелом;
- порядок проведення обшуку та вилучення доказів;
- процедуру виклику осіб для надання пояснень;
- детальне врегулювання порядку звернення держуповноваженого, голови територіального відділення до суду для прийняття судом рішення стосовно проникнення до житла чи іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку [8].

Ще одним із способів удосконалення інформаційної бази є розширення повноважень Державного комітету статистики щодо оброблення інформації про ціни на продукцію, товари і послуги, граничні витрати кожного із суб'єктів господарювання та аналогічні показники для галузі. Необхідність такого розширення повноважень підтверджується положеннями теорії галузевих ринків [9], відповідно до яких основні монополістичні тенденції на товарних ринках можливо виявити через порівняння динаміки зростання цін на продукцію, товари, послуги

суб'єктів господарювання з аналогічними галузевими показниками, а ознакою монополізації товарних ринків є відхилень ціни від рівня граничних витрат.

Перспективами реалізації конкурентної політики є заходи, спрямовані на стимулювання розвитку конкуренції в монополізованих секторах національної економіки, зокрема через: 1) сприяння встановленню низького рівня концентрації, досягнення якого можливе за рахунок таких чинників: зниження бар'єрів входу на ринки; забезпечення відсутності економії на масштабах або кривої навчання в окремих галузях, відсутності переваг масштабу у відносинах з покупцями або постачальниками, негативного ефекту масштабу в певних суттєвих елементах; досягнення значної вартості запасів або нестійкого коливання збуту; забезпечення низького рівня накладних витрат при високих транспортних витратах; високий рівень диференціації продукту; забезпечення новизни в продукції; творчу працю, персональні послуги, імідж та контакти фірми; різноманітність ринкового попиту; місцеві норми регулювання та державну заборону концентрації; 2) удосконалення аналізу галузей і при цьому як вихідні дані необхідно аналізувати: виробничу спеціалізацію; споживачів та їх поведінку; товари-доповнювачі та товари-замінники; ринковий ріст; технологію виробництва та збуту; сегментацію ринку, методи маркетингу; інновації; стратегію, цілі, слабкі та сильні сторони конкурентів; соціальні, правові, політичні умови та макроекономічне середовище; 3) розширення джерел інформації за рахунок стимулювання видання довідників: за результатами досліджень ринків, які здійснюються консалтинговими фірмами; торгово-промислових палат та асоціацій; приватних та державних компаній тощо.

При розробленні методологічних засад реалізації конкурентної політики варто враховувати уточнення базових понять, що використовуються при реалізації конкурентної політики, таких як «монопольне становище», «домінуюче становище»; узгодження на законодавчо-нормативному рівні використання термінів «конкурентна політика» та «антимонопольна політика»; удосконалення методичної бази роботи Антимонопольного комітету України; оптимізацію функцій та повно-

важень державних органів, які беруть участь у формуванні та реалізації конкурентної політики; удосконалення статистичного вивчення проблем монополізації та моніторингу стану конкуренції на товарних ринках. Реалізація конкурентної політики повинна здійснюватись з врахуванням моделі «структура – поведінка – результати діяльності» [10]. Поведінка наявних фірм може впливати на майбутню структуру через інвестування в наукові дослідження та розробки, що може зменшити собівартість продукції та витіснити тим самим з ринку конкурентів. Незалежно від механізмів реалізації конкурентної політики як результат діяльності очікується підвищення ефективності функціонування ринків та технічний прогрес.

Список використаних джерел

1. Україна на шляху до Європи / [І. Акімова та ін.]. – К. : Фенікс, 2001. – 343 с.
2. Звіти Антимонопольного комітету України та звіти Львівського обласного територіального відділення Антимонопольного комітету України за 2000-2007 рр. // Веб-сторінки : www.loda.gov.ua/info/documents/4540; <http://www.amc.gov.ua/amc/control/uk/publish/article>.
3. Дідківська Л. Теоретико-методологічні засади вдосконалення конкурентної політики держави / Л. Дідківська // Конкуренція. Вісник Антимонопольного комітету України. – №2. – 2007. – С. 22-27.
4. Станько Н. Л. Категоріальний апарат конкурентної політики / Н. Л. Станько, Ж. В. Поплавська // Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». – К. : Вид-во ПП «Екмо», 2004. – № 1. – С. 291-296.
5. Пугачова М. Конкурентне середовище в Україні: тенденції останніх років / М. Пугачова, А. Щербак // Конкуренція. Вісник Антимонопольного комітету України. – №2. – 2005. – С.19-24.
6. Сприяння сталому економічному зростанню в Україні / [І. Акімова та ін.]. – К. : Альфа-Принт, 2001. – 347 с.

7. Конкуренція та технічна ефективність українських виробничих підприємств // Наукові матеріали Інституту економічних досліджень та політичних консультацій. – №17. – 2002. – С. 14.
8. Веремко В. Монополію в хаті не сховаєш / В. Веремко // Український діловий тижневик «Контракти». – №30. – 2004. – Веб-сайт : www.gc.kiev.ua.
9. Методы определения монопольно высокой (низкой) цены и монопольной прибыли / [Н. С. Батаева, И. В. Гречишкина, А. А. Никифоров, А. Н. Чеканский, А. Е. Шаститко]. – М. : ТЕИС, 2001. – 208 с.
10. Портер М. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов / М. Портер ; пер. с англ. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. – 454 с.

Мыхальчишин Н. Л. Конкурентная политика в Украине: проблемы реализации и направления их решения.

Рассмотрено проблемы реализации конкурентной политики, а именно: методологическое обеспечение, низкий уровень применения демомонополизации и антимонопольного регулирования, обеспечение реализации действующих законодательно-нормативных актов. Предложено уточнение базовых понятий, оптимизацию функций и полномочий государственных органов, которые принимают участие в формировании и реализации конкурентной политики.

Ключевые слова: конкурентная политика, антимонопольная регуляция.

Mykhalchyshyn N. L. Competitive Policy in Ukraine: Problems of Realization and Directions of their Decided.

Considerate the problems of realization competitive policy, separately methodology security, low level of the using demonomopolization and antimonopoly regulation, using of security of valid legislative acts. Propose the specification of the base terms, optimization functions and authority of state organs, which take part in formation and realization of competitive policy.

Key words: competition policy, antimonopoly adjusting.